

Cvičení 1: Srovnání výskytů neutrálních slov a slov se stylovým zabarvením

Specifikace: cílová skupina: střední škola; oblast lexikologie, případně stratifikace jazyka; forma: jeden žák pracuje s počítačem, ostatní diskutují ve dvojicích (a), v případě možnosti práce všech žáků s počítačem dvojice (b), v případě této varianty je potřeba, aby měli žáci zařízen vlastní přístup do korpusu; pomůcky: počítač s internetem, papír na poznámky, Pravidla českého pravopisu, Slovník spisovné češtiny, případně další dostupné slovníky a příručky.

Cíl: seznámení žáků s problematikou korpusů, praktické osvojení vyhledávání informací v korpusu SyD, seznámení se stylovými rozdíly v jazyce a rozvoj komunikačně argumentačních dovedností žáků

Postup:

1. vyučující vysvětlí žákům, k čemu slouží korpusy, jaké typy korpusů existují, případně jak jsou vytvářeny (podle zájmu), důraz kladen na použití nástroje SyD, ukázka srovnání dvou výrazů dle volby žáků; učitel napíše na tabuli 6 dvojic slov dle zadání
2. (a) je vybráno 6 žáků, kteří se vystřídají u počítače a vyhledají příslušných 6 dvojic, ostatní mezi tím diskutují o tom, v čem jsou si porovnávaná slova podobná a čím se liší, jaký přibližný výskyt očekávají v jaké oblasti
(b) žáci se rozdělí do dvojic, nejdříve v krátkosti diskutují o tom, v čem jsou si porovnávaná slova podobná a čím se liší, jaký přibližný výskyt očekávají v jaké oblasti, a poté sami dle návodu učitele vyhledávají příslušná slova
3. (a) žáci, kteří pracovali s počítačem, prezentují výsledky hledání, porovnání předpokladů a reálných výsledků
(b) vybrané dvojice prezentují výsledky hledání, konfrontují je s předpoklady

Úkoly:

A) Určete, které z dvojice (ev. trojice) slov je bezpříznakové a které má stylový příznak. Jaký slohový příznak má dané slovo? Které ze slov byste použili ve spisovném projevu a proč? Svůj názor můžete podložit daty z korpusu, vyhledáváním ve slovnících a příručkách.

B) Odhadněte, jak se liší reálné užívání variant slov v písemné a mluvené podobě. Která podoba kde převažuje? Přemýšlejte, ve které specifikaci psaného projevu (beletrii/odborné/ publicistické literatuře) bude výraz nejčastější a jestli se užívání výrazů bude výrazně měnit v čase.

C) Svoje předpoklady ověřte pomocí nástroje SyD (zadejte dvojice slov a nezaškrťávejte políčko lemma) a zaznamenejte další výrazné zjištěné poznatky: specifikace psaného projevu (převaha tvaru v beletrii/odborné/ publicistické literatuře), mluveného projevu (převaha tvaru u mluvčích dle pohlaví, věku, vzdělání). Jsou pro vás kolokace výrazů překvapivé? Postup opakujte v synchronním i diachronním hledání.

Skupiny slov:

otec × fotr

opít × ožrat

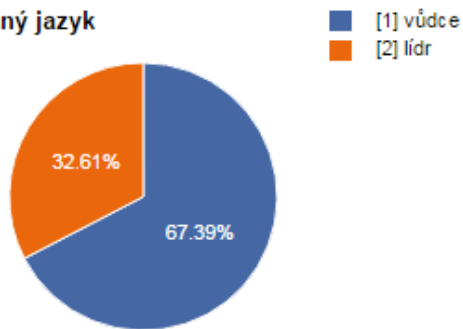
okrajový × marginální × periferní

vůdce × lídr

schůze × mítink

Příklad výsledků a možných řešení:

Psaný jazyk

Mluvený jazyk

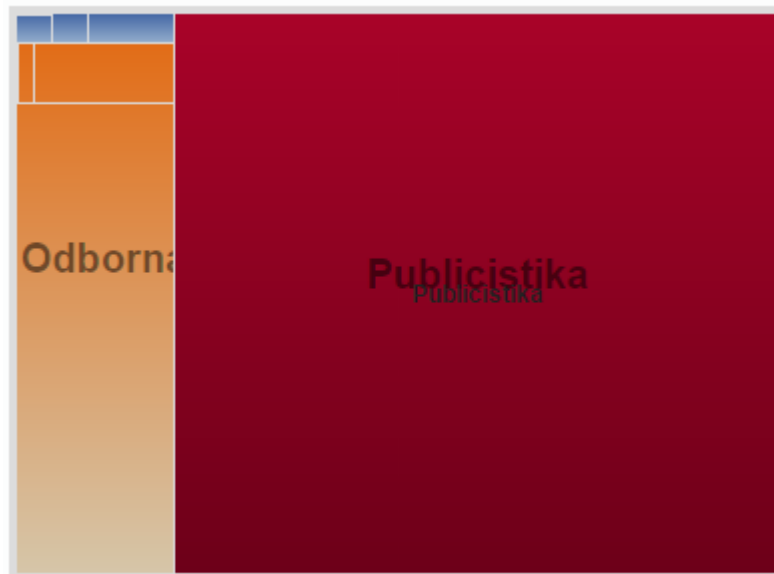
V psaném i v mluveném projevu převládá varianta *vůdce*. Počet výskytu slova *lídr* v mluveném jazyce je zhruba třetinový oproti jazyku psanému.

Rozložení podle typu psaného textu:

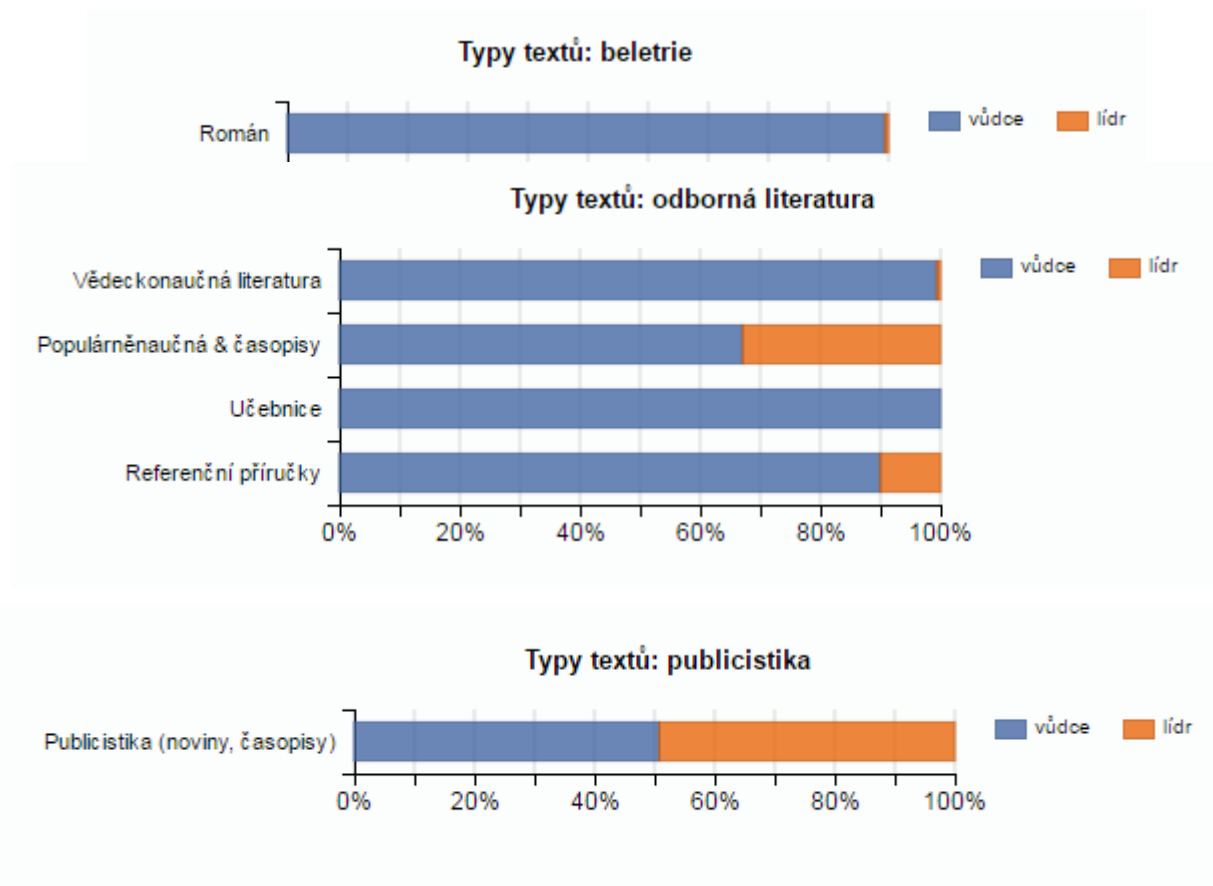
vůdce

lídr

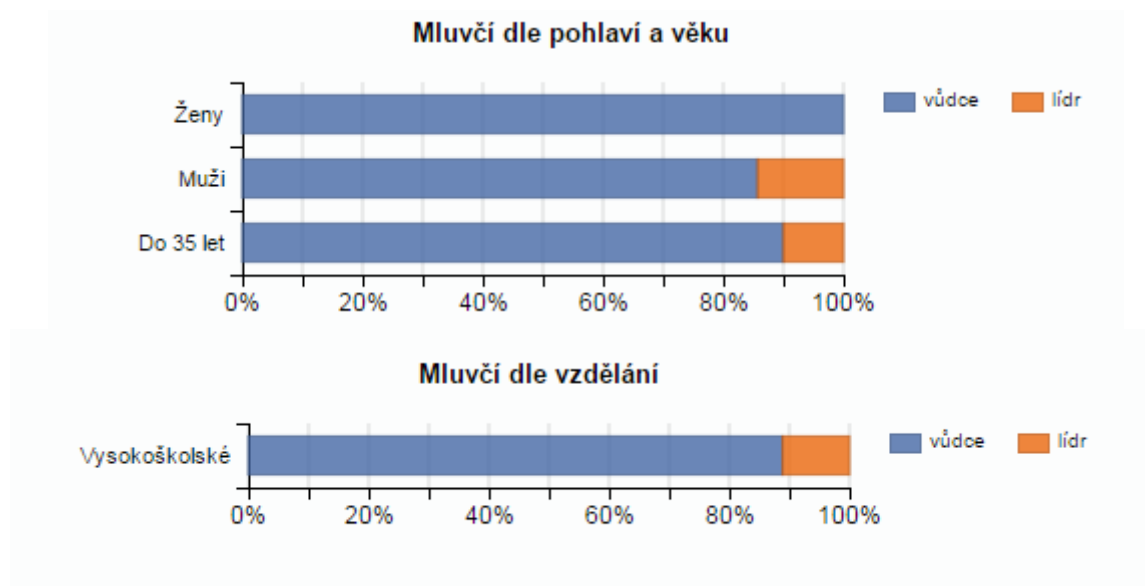

Porovnání:

Varianta *lídr* značně převažuje v publicistice, zcela minimálně je obsažena v beletrii. Slovo *vůdce* je naopak používáno spíše v beletrii. V celkovém porovnání je zajímavá vyváženost forem v publicistice a téměř absolutní převaha slova *vůdce* v beletrii a odborné literatuře (s výjimkou populárněnaučné, která opět spíše k charakteru publicistických textů). Lze si to vysvětlit například tak, že slovo *lídr* je v českém prostředí poměrně nové, a tudíž je přítomno zejména v textech oblastí, které mají možnost bezprostředně reflektovat současné dění.

Z

výsledků vyplývá, že ženy téměř nepoužívají slovo *lídr*. Je možné, že jsou konzervativnější a používají pojmenování, které je tradiční. Použití slova *lídr* ženami je minimální.

[1] vůdce

Adolf(11) **Castro**(24) **Fidel**(25) Hitler(15) Kim(28) **Muammar**(19) Stalin(12) bez(18)
 dalajlama(18) jako(109) jejich(103) karavana(11) opozice(25) revoluce(11) role(18)
 skupina(25) smrt(12) strana(39) syn(12) terorista(18)

[2] lídr

Jaroslav(13) Martin(13) **ODS**(129) Pavel(14) Petr(18) byt(27) dem(12) **demokrat**(40) jako(75)
 kapela(12) komunista(13) lidovec(18) liga(18) oblast(15) opozice(14) skupina(26) soc(14) strana(77)
 tabulka(46) volba(15)

Konotace: Oba výrazy se používají zejména v souvislosti s politickým děním. Slovo *vůdce* se pojí spíše s totalitními režimy a jejich významnými osobnostmi, slovo *lídr* je v současné době populární v popisu domácí politické scény. Je zajímavé, že ve spojení se slovem *lídr* se vyskytují i nejčastěji používaná mužská křestní jména.

Cvičení 2: Polysémie

Specifikace: cílová skupina: střední škola; oblast lexikologie; forma: žák pracuje s počítačem, ostatní diskutují ve dvojicích (a), v případě možnosti práce všech žáků s počítačem dvojice (b), v případě této varianty je potřeba, aby měli žáci zařízen vlastní přístup do korpusu; pomůcky: počítač s internetem, papír na poznámky, Pravidla českého pravopisu, Slovník spisovné češtiny, Slovník nespisovné češtiny a případně další dostupné slovníky a příručky.

Cíl: seznámení žáků s problematikou korpusů, praktické osvojení vyhledávání informací v korpusu (nástroj KonText – syn2015), seznámení se stylovými rozdíly v jazyce a rozvoj komunikačně argumentačních dovedností žáků

Postup:

1. vyučující vysvětlí žákům, k čemu slouží korpusy, jaké typy korpusů existují, případně jak jsou vytvářeny (podle zájmu), důraz kladen na použití nástroje KonText, ukázka vyhledávání v korpusu podle zájmu žáků
2. (a) jsou vybráni 3 žáci, kteří se vystřídají u počítače a vyhledají příslušná slova, ostatní mezi tím diskutují o tom, jaké významy mají slova, jaký je pravděpodobně častější a proč, jestli je některá z variant neutrálně stylově zbarvená, jaká další zbarvení slovo má
 (b) žáci se rozdělí do dvojic, nejdříve v krátkosti diskutují o tom, jaké významy slova mají, jaký přibližný výskyt očekávají u jednotlivých významů a poté sami dle návodu učitele vyhledávají

příslušná slova

3. (a) žáci, kteří pracovali s počítačem, prezentují výsledky hledání, porovnání předpokladů a výsledků

(b) vybrané dvojice prezentují výsledky hledání, konfrontují je s předpoklady

Úkoly:**A)** Ve dvojicích diskutujte nad tím, jaké významy uvedených slov znáte. Pokud je to možné, použijte různé slovníky a příručky.**B)** Jaká stylová zabarvení mají jednotlivé významy slov? Odhadněte, v jakých kontextech jsou slova použita. Co mají slova společného? V čem se liší? Znáte nějaká podobná slova?**C)** Svoje předpoklady ověřte v korpusu. Vyhledejte jednotlivé kontexty užití slov a množství jejich výskytů. Shodují se nalezené výsledky s vašimi předpoklady? Překvapuje vás některé užití? Lze nalézt nějaký významový vztah (společné východisko) mezi jednotlivými významy?**Slova:**

hákovat

štangle

travička

Příklad výsledků a možných řešení:

Corpus: syn2015 | Query: hákovat (15 hits) ► Shuffle: ✓

Hits: 15 | i.p.m. 0.12 (related to the whole "omezeni/syn2015") | ARF 8.24 | Result is shuffled

1 / 1

Line selection: simple | Attributes:

☐	Jako vrána na Beckhama	to je ? To jako vyhraješ nesmrtelnost, když budeš	hákovat	jak ty tvý rodičové ? Houby, kamaráde . "</p>
☐	Organizace a pořádání turnajů ve spo...	li hráč v poli násilné nebo nebezpečné údery hokejkou ,	hákuje	- li hráč v poli hokejkou soupeřovo tělo , hodí
☐	Jako vrána na Beckhama	, aby nám sloužily , jak to že musíme chodit	hákovat	, že se děme jako kretění , a ještě si
☐	Jako vrána na Beckhama	přecpávat a pak zase hubnout , kupovat si zvířátka a	hákovat	ještě taky na ně , do toho platit hypotéky ,
☐	Potvory	jme vychované na příbězích Emy , co mele maso a	hákuje	s matkou v kuchyni jako motorová myš , co má
☐	Nevábné chuťovky	NOLA nebo Emeril's v New Orleansu , bude Emeril osobně	hákovat	u plotny . Dotyčný pán vládne velké říši . Má
☐	Právo	(směje se) . Dřív se víc sekalo ,	hákovalo	, ale já už se taky zklidnil . Když vás
☐	Hrubá marže	to můžu eventuálně rozdat , a jednoho krásného dne přestat	hákovat	, žít si jak šejk a mít všude kolem sebe
☐	Občanský průkaz	, Pivo už se dělá , mládenci ! "</p><p>„ Šháním teď"	Hákuješ	? " zeptal se mě Marek .</p><p>„ Šháním teď"
☐	Nevábné chuťovky	Ale všimli jste si , že místo toho s váma	hákuju	dole v sauně , pod stropem se zuhelnatělými soplama a
☐	Jako pták na drátě	ale mám pocit stejný odpovědnosti teď , jako když jsem	hákoval	v kotelně nebo voplachoval vejlohy .</p><p>Ne , pochopil jsem
☐	Poslední tanga v Paříži	za nějakou dobu sem zjistil , že v tyhle dny	hákuje	jako grafik v nějakým ženským časopise (asi Marie Claire
☐	Červená a bílá	vanu v pantoflích můj vlastní matky , která celý dny	hákuje	v Zepteru v distribuci a v reklamě kosmetických přípravků ,
☐	Povídky	prachy a nemusí bloudit po bytě jako nezaměstnané zvíře ani	hákovat	ve fabrice na směny jako Světlana . Kéž by toho
☐	35 mrtvých	se k tomu čelem , vzal si ji a začal	hákovat	jako bílej límeček . " „ Aha . " ,

1 / 1

Sloveso *hákovat* má v KonTextu patnáct výskytů s dvěma významy: pracovat (1) a bránit hokejkou (sportovní termín z oblasti hokeje) (2). V prvním významu 14× a ve významu druhém 1×. Je možné, že některý z žáků jej bude znát ve významu (3) být za školou, který není v korpusu zastoupen. Ve významu (1) je slovo stylově zabarvené, ve významu (2) jej lze považovat za hraniční mezi sportovním slangem a terminologií, je jej tedy možné považovat za neutrální např. ve sportovní publicistice. U slova *hákovat* není patrná jasná souvislost mezi jednotlivými významy, pravděpodobně se jedná o určitý podobný typ pohybu.